

‘אמר רבה אשכחתינהו לרבנן דבי רב דיתבי וקאמרי... ואמינא להו אנא...’ — כיוצא בזה מצינו בעוד מקומות במאמרי רבה — בסוכה יז; קדושין מז: ב”ק פה. גדה כז. וכן מובא שלש פעמים בשם רבא (בביצה יט. ב”ק צ: ובנדה גג.), ועוד. (ע’ בצינוני הרש”ש ובגליונות קה”י בסוכה שם).

‘בכתובה נעשית מותר לחברתה והוא הדין לבעל חוב קמיפלגי’ — מסברא בעלמא אמרו כן, לדמות בעל חוב לכתובה, ולא שתהא ראייה לכך מהברייתא. (ריטב”א)

דף צא

‘כגון שנשא שלש נשים ומתו שתיים בחייו ואחת במותו והך דמיית לאחר מיתה יולדת נקבה’ — לאו דוקא מתה, הוא הדין אם השלישית עודנה בחיים, נוטלים בני הראשונה והשניה כתובות אמן. (מהר”ם שיף)

(ע”ב) ‘הוא גברא דהווי מסקי ביה אלפא זוזי... ההוא גברא דהווי מסקי ביה מאה זוזי...’ — ראשונים ואחרונים תמהו לשם מה מביאה הגמרא שני מעשים זהים, ובשניהם הביאה את אותם מחלוקת החכמים? —

יש שכתבו שהיה מקום לחלק בין אפדנא, שהוא מבנה חשוב, ומחירו אינו קבוע כל כך, לפיסות קרקע קטנות שמחירן קצוב. (ע’ בחידושי רבי עזריאל; ליקוטי חבר בן חיים. וכבר נרמז בשטמ”ק. וע’ במאירי).

בגוף השאלה אם חוזר הלוקח וגובה מן הלווה את הסכום המלא, או רק את המחיר שהפסיד בגביית הנושה, כמה הסברים ניתנו לדבר; אפשר שהשאלה היא אם לראות את העלאת הדמים של הלוקח כשבה שהשביח בקרקע, כאילו הקרקע עתה שוה יותר (עפ”י תוס’ ד”ה והלכתא. וע’ בהגהות יעב”ץ). או אפשר שאף אם באמת נחשבת הקרקע שוה אלף, האם הלוקח גובה כמחיר קנייתו או כמחיר הקרקע בשעת הטריפה (ע’ בזה בחידושי מרן רי”ז הלוי על הרמב”ם — הל’ שכנים, בהגדרת אחריות מטריפת בע”ח. ובאילת השחר כאן), או אפשר שהשאלה היא אם לחייב את הלווה בכל דמי החוב, שהרי הלוקח פרע לו את חובו. (ע’ באילת השחר’ שהאריך בזה).

(לפי שני הסברים הראשונים, אפשר אולי לומר שבדוקא הביאה הגמרא שני מעשים, שבשניהם כל נכס שוה בדיוק כסכום מחצית החוב, לומר שאילו היה שוה פחות מחצי, לא היה נחלק רבינא בדבר אלא מודה שאין הלוקח טורף כסכום המלא — וזה על פי שיטות הראשונים (תוס’ ב”ק יד: ב”מ נו. ועוד) שאף שאין מחיר קבוע וקצוב לקרקע, יותר מפי שנים מן המחיר הרגיל — ודאי שאינה שוה, ויש בה אונאה וביטול מקח. ולכן, בזה שהיה הלוקח מעלה את מחירה ביותר מכפול, לא היה נחשב כשבה שהשביחה הקרקע וכשוויה האמיתי).

‘מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהן’ — כתב רש”י שאין בית דין כופין על מצוה זו, לפי שאין כופין אלא על מצוות עשה מפורשות, אך זו, מצוה בעלמא מדרבנן.

והטעם שאינה מצוה עשה מדאורייתא, כיבוד אב — יש שכתבו משום שלהלכה אין הבן חייב לכבד מממונו, אלא משל אב. ובהגהות אשר”י (לעיל פו. וכן מובא בבית יוסף ובסמ”ע חו”מ קו, א) תלה הדבר במחלוקת הראשונים (המובאת גם בר”ן כאן) האם מצות פריעת היתומים היא דוקא כשהניח להם ירושה [מטלטלין דוקא, שאילו קרקעות — הלא הם משועבדים לחוב, וכופין אותם לתתן], וכן דעת רוב הראשונים, או אף כשלא ירשו ממנו כלום (כן דעת הרשב”א), שהטעם הנזכר שאין הבן חייב ליתן משלו, שייך רק לפי השיטה השניה. וכבר פקפקו בדבר כמה מן האחרונים, כי גם כשהשאיר האב ירושה, הלא זכו בה,

ונעשה ממונם (תשובות הגרעק"א סח וולא הזכיר את דברי הראשונים), עיין שם עוד; שבט הלוי ח"ה, קונטרס המצוות טו,ג; קוב"ש ואילת השחר לעיל פו.).

ויש גם סברה הפכית; כאן חמור הדבר מכיבוד בעלמא, משום מניעת ביוון וצער לאב, שלא יהא בגדר 'לוה רשע ולא ישלם', וזה אולי חייב הבן אפילו משלו. (ע' בראשונים פו. רמ"א יו"ד יו"ד רמ,ח; אגרות משה יו"ד ח"ב סג). ואולי חיובם מדין 'מורא' ויש לומר שעל מצות מורא אב ואם — כופין (ע' בבאור הגרי"פ פערלא לספר המצוות לרס"ג, סוף מצוה י').

יהא הטעם אשר יהא, מבואר לכאורה בדברי רש"י שאין דין כפיה במצוות דרבנן. וכבר חלקו עליו התוספות (לעיל פו. ד"ה פריעת). וכתב הפני-יהושע (כאן ובדף פו.) שאף רש"י לא כתב כן באופן כללי, אלא כאן ובכיוצא בזה, שנקטו לשון 'מצוה על היתומים'... משמע שאופי התקנה מעיקרה 'מצוה' בלבד, ולא חיוב גמור, וזוה מובנת כוונת רש"י, שכתב זאת כאן, אף שלכאורה אין הדברים נוגעים לדיון שבגמרא, אלא שבא לפרש לשון 'מצוה' שנקטו כאן. עד כאן מה'פני יהושע'.

אמנם במנחת חינוך בכמה מקומות (י,כג; לא,כ; סוף מצוות כג לא רנט) נקט בפשטות שלרש"י אין כופין בכל שאר מצוות דרבנן. ואף רצה ללמוד מזה לענין כפיה בספק מצוה דאורייתא, לדעת האומרים ספקא דאורייתא לחומרא — מדרבנן ולא מדאורייתא. (אם כי יש לדחות שספק של תורה חמור מודאי דרבנן לכולי עלמא, כדמצינו בכמה מקומות — ראה על כך ב'יוסף דעת' גליון י').

וכן משמע מפשטות דברי הריטב"א (בקדושין יג:), שאין כופים על מצוה דרבנן. וכן נקט בהגהות מיימוניות (ת"ת א) בשם מהר"ם מרוטנבורג. ואולם אין כן דעת הרשב"א (בשו"ת ח"ד רסד) ועוד פוסקים. וע"ע בענין כפיה בספק מצוה: פרי מגדים (תרפו,ב; פתיחה כוללת ח"א אותיות כד ו-כה); שדי חמד (ח"ג לט); שבט הלוי (ח"ח מז).

דף צב

זאתא בעל חוב דראובן וקטריף ליה מיניה, דינא הוא דאזיל שמעון ומפצי ליה' — לכאורה צריך באור מה טעם לומר שהמוכר חייב באחריות ערעורים שמחמת הלוקח עצמו. ופירש הריטב"א, כיון שלא היה לראובן המוכר נכסים אחרים לגבות מהם, נמצא שכשמכר קרקע זו לשמעון שלא באחריות, נכנס שמעון תחת ראובן, והיה החוב מוטל על קרקע זו או יסלקנו שמעון במעות, הלכך כשם שאם חזר שמעון ומכרה לאחרים חייב לפצותו לבע"ח זה, כך כשחזר ומכרו לראובן חייב לפצות לבע"ח, שכבר נפטר ראובן מחוב זה.

ואמר לו רבא, שמכל מקום החוב עדיין מוטל על ראובן אם קנה נכסים, וכיון שכן אין לשמעון לפצותו, שאחריות עצמו לא קיבל עליו. (ע"ע אילת השחר).

זאתא בעל חוב דראובן וקטריף לה משמעון ופייסיה בזווי... — לכאורה אפשר לומר שבדוקא נקטו 'פייסיה בזווי', כי אם בעל חוב דראובן טרף משמעון את שדהו, יכול שמעון לומר שלמתי את חובי שאני חייב לאביכם, לבעל חוב של אביכם [שהרי אילו הייתי נותנה ליתומים בחובם, היה בא בעל חוב וטורפה מהם, כמו שמסיק רבא, ועתה הקדמתי והגביתי לו בעצמי, כדין שעבודא דרבי נתן]. וכן כתב הר"ן.

אבל התוס' לא פירשו כן, כי אפשר שמדובר שראובן לא שיעבד לבעלי חובותיו בפירוש קרקעות שיקנה לאחר מכן [שלא כתב לו 'דאקני'], ואם כן אין כאן טענה לשמעון לומר שהבעל-חוב טרף קרקע של יתומים, כי באופן זה שהיה שמעון נותן את הקרקע ליתומים, לא היה הבע"ח גובה מהם. ועוד נראה, גם אם קדם הלוקח ונתן ליתומים בחובם את השדה שלקח מאביהם, ובא בעל חוב של ראובן